

ISSN 2076-1554

Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ВГО Українська академія наук

Гілея

*Науковий вісник
збірник наукових праць*

- *Історичні науки*
- *Філософські науки*
- *Політичні науки*

Випуск 101 (№ 10)

Київ – 2015

korupciya ta rozvytok: Vydannya viddilu hromads'kykh vidnosyn posol'stva SSHA v Ukraini. – 2000. – S.51–55.

3. Istoriya Rusiv / Per. I. Dracha; vstup. st. V. Shevchuka. – K.: Rad. pys'mennyk, 1991. – 318 s.

4. Karmazina M. S. «Pervisnyy hrih» prezydentiv (hrani politychnoy korupciyi v Ukraini. 1991–2004 rr.) / M. Karmazina // Naukovy zapysky. Politychni nauky. – K.: Vydavnychy dim «Kyievo-Mohylyans'ka Akademiya», 2006. – T.45. – S.43–50.

5. Korzh I. Politychna korupciya ta pravova bezpeka Ukrainy / I. Korzh // Pravo Ukrainy. – 2009. – №6. – S.55–60.

6. Kostenko O. Korupciya v Ukraini u svitli politychnoyi kryminolohiyi / O. Kostenko // Politychny menedzhment. – 2009. – №1. – S. 49–54.

7. Kravchuk L. «Naystrashnishe, shcho vlada zhyve za zakonamy torhivli» / L. Kravchuk // Den'. – 1999. – 3 lyutoho.

8. Nevmerzhyts'kyy Ye. Politychna korupciya: sutnist', zmist, mekhanizmy protydyi / Ye. Nevmerzhyts'kyy // Pravo Ukrainy. – 2008. – №7. – S.123–129.

9. Odintsova O. Tsyvilizovany lobizm yak forma borot'by z korupciyeyu / O. Odintsova // Pravo Ukrainy. – 2006. – №6. – S.110–113.

10. «Povchannya» Volodymyra Monomakha // Blahodiynist' yak khrystyians'ka tsinnist' ta natsional'na tradytsiya / [za red P. H. Rad'ka; uporyad. A. V. Narod'ko]. – Poltava: POIVM Tsent' «Osvita», 1998. – 125 s.

11. Radko P. G. Natsionaln traditsiyi derzhavotvorennya v konteksti Konstitutsiyi Pylypa Orlyka [Tekst]: Monografiya / P. G. Radko; Institut ukraïns'koyi arheografii ta dzhereloznavstva Im. M. S. Grushevskogo. – Poltava: TOV «Firma «Tehservis», 2010. – 348 s.

12. Rouz-Ekerman S. Korupciya ta uryaduvannya: prychny, naslidky ta zminy / S. Rouz-Ekerman. – K., 2004. – 296 s.

13. Timofeev L. Institucional'naja korupcija. Ocherk teorii / L. Timofeev. – M., 2000. – 367 s.

14. Hantington S. Tret'ja volna. Demokratizacija v konce XX veka / Per. s angl. – M.: «Rossijskaja politicheskaja jenciklopedija» (ROSSPJEN), 2003. – 368 s.

15. Chapka R. Rynok hazu v Ukraini – pole dlya aktyvnosti zlodiyiv, khabarnykyv ta inshykh nechessnykh lyudey / R. Chapka // Svoboda. – 2000. – 3 kvit.

16. Shayo A. Klyientyzm ta zdystvo: korupciya v perekhidnomu period / A. Shayo // Politychna korupciya perekhidnoyi doby. – K., 2004. – 440 s.

Radko P. G., Doctor of Historical Sciences, Professor of Political Economy, Poltava National Pedagogical University named after V. G. Korolenko (Ukraine, Poltava), polkafedra@mail.ru

Political corruption in Ukraine is a threat to its state sovereignty

In the article political corruption on the basis of political theoretical and empirical analysis as a social and political phenomenon is conceptualized, the social base of its occurrence and spread is explained, the influence of corruption on the economic and social spheres, particularly political life and person is grounded; the features of corruption in Ukraine are determined, the causes of threats to the functioning of the legal system of Ukraine and its national security are studied. It is proved that corruption is the abuse, which is to use the law or public authority to private interests of some people at the expense of the private interests of others. Because law and public authorities are mechanisms for maintaining of order in society based on natural laws. This order is the base of justice in the distribution of social benefits. Abuse of law and public authority is tyranny, which is in violation of order based on natural laws of social life, and therefore in violation of social justice. Because corruption is not only an infringement of political, economic, legal order in society, but also immoral act. Corruption in any of its manifestations is dangerous, but a special threat to the national security of any society is its political expression. Its basic meaning is a corrupt form of political struggle (between clans and political elites, parties, groups and individuals) for power. The forms and manifestations of corruption such varied: criminal lobbyism, protectionism, trade in public office, the use of official position to assist relatives, friends and supporters of benefits and advantages in business and commercial activities, delegating authority in criminal and board, buying votes and political influence, financial irregularities in election campaigns, buying passable seats in election lists, making illegal economic and political decisions in favor of specific clans, groups, promoting the privatization. The main reason of the low efficiency of combating corruption in Ukraine is the uncertainty of the system, in which the state imposes obligations to combat this phenomenon. The Law of Ukraine «On Combating Corruption» circle of institutions refers only to the Internal Affairs, Security Service of Ukraine, the tax police, prosecutors and the military service law.

Keywords: political corruption, bribe, declaration, convention, abuse, over-indulgence.

Радько П. Г., доктор исторических наук, профессор кафедры политэкономии, Полтавский национальный педагогический

университет им. В. Г. Короленко (Украина, Полтава), polkafedra@mail.ru

Политическая коррупция в Украине – угроза ее государственному суверенитету

Осмысливается политическая коррупция на основе политологического теоретико-эмпирического анализа как социально-политического явления, освещается социальная база ее возникновения и распространения, обосновывается влияние коррупции на экономическую и социальную сферы, политическую жизнь и конкретно человека, определяются ее особенности в Украине, исследуются причины ее угрозы для функционирования правовой системы Украины и ее национальной безопасности. Доказано, что коррупция – это злоупотребление, которое заключается в использовании законодательства или публичной власти в частных интересах одних людей в ущерб частным интересам других. Ведь законодательство и публичная власть – это инструменты, предназначенные для обеспечения порядка в общественной жизни, основанного на естественных законах. Этот порядок является основой справедливости в распределении социальных благ. Злоупотребление законодательством и публичной властью является произволом, который заключается в нарушении порядка, установленного на природной основе общественной жизни людей, а, следовательно, и в нарушении социальной справедливости. Коррупция в любом ее проявлении опасна, но особую угрозу национальной безопасности любого общества составляет ее политическое проявление.

Ключевые слова: политическая коррупция, взятка, декларация, конвенция, злоупотребление, стяжательство.

***

УДК 94(47+57)«1955/1985»:32

Бадер А. В.,
кандидат історичних наук, доцент кафедри
політології та правознавства, ДЗ «Луганський
національний університет імені Тараса Шевченка»
(Україна, Луганськ), bader@meta.ua

Вплив політичного процесу на кількісний склад студентської молоді Донбасу (СЕРЕДИНА 1950–Х – СЕРЕДИНА 1980–Х РР.)

Досліджено зовнішньополітичні та внутрішньополітичні процеси в СРСР, що впливали на кількість студентів у вищих навчальних закладах Донбасу. Встановлено, що пріоритет надавався технічній освіті, а набори цілком залежали від політичної та економічної ситуації в країні. Виявлено, що з середини 1950–х до початку 1970–х рр. темпи зростання кількості студентської молоді Донбасу були високими, а у період з 1970–х до першої половини 1980–х рр. контингент студентів у вищих регіону поступово скорочується. Доведено, що скорочення чисельності студентства з 1970–х рр. пов'язане із втратою Донбасом стратегічного значення в економічній системі Радянського Союзу.

Ключові слова: політичний процес у СРСР, кількісні зміни у контингенті студентів, вищі навчальні заклади Донбасу.

У другій половині 1950–х рр. країни заходу починають вступати в нову фазу науково-технічної революції, це сприяло швидким темпам інтенсивного розвитку промисловості та сільського господарства цих держав. Необхідність конкурентоздатності у «холодній війні» штовхає керівництво СРСР на значне підвищення темпів розвитку народного господарства. В даних умовах на перший план виходить завдання кількісного збільшення спеціалістів з вищою освітою. Неefективна планова економіка Радянського Союзу не могла забезпечити пропорційний розвиток усіх галузей народного господарства. У свою чергу геополітичні обставини на міжнародній арені вимагали першочергового вдосконалення воєнно-промислового комплексу. Тому актуальним є дослідження ситуації, що склалась саме на Донбасі – в регіоні, який спеціалізувався на задоволенні, в першу чергу, воєнних потреб.

Проблеми, пов'язані з впливом політичного процесу на кількість студентів, спеціально не вивчалися у науковій літературі, їх розглядали як аспект при дослідженні історії

вищої школи чи студентства та молоді СРСР у цілому. Зокрема, це роботи Л. Я. Рубіної «Советское студенчество» [1], В. В. Бовкуна «Образ жизни советской молодежи: тенденции, проблемы, перспективы» [2], О. М. Сергійчук «Вища школа України в умовах лібералізації суспільного життя в 1953–1964 рр.» [3]. Деяку інформацію можна знайти у роботах «Вища школа Української РСР (1917–1967)» [4] та «Развитие социально-классовой структуры населения Украинской ССР в 60–80-е годы» [5]. Проілюстрована кількість студентів Донбасу, натомість без ґрунтовного аналізу причин збільшення чи зменшення контингенту майбутніх спеціалістів у дисертації О. В. Стяжкіної «Культурные процессы в Донбассе в 1960 – нач. 90-х гг.» [6].

У статті ми ставимо завдання проаналізувати політичний процес у СРСР, як основний чинник змін кількості студентської молоді Донбасу протягом середини 1950–х – середини 1980–х рр.

У 1956 р. на XX з'їзді КПРС та XIX з'їзді КПУ було поставлено завдання на базі переважного розвитку важкої промисловості та безперервного технічного прогресу і підвищення продуктивності праці забезпечити подальше могутнє зростання всіх галузей народного господарства. В директивах та резолюціях цих з'їздів також зазначалось, що необхідно в історично найкоротші строки вирішити основне економічне завдання СРСР – наздогнати та випередити найбільш розвинені капіталістичні країни по виробництву продукції на душу населення [7, с. 562, 565]. Поставлене завдання форсованого розвитку народного господарства вимагало аналогічних темпів і в піднесенні освіти та науки. У зв'язку з цим XIX з'їзд КПУ зобов'язав ЦК, обкоми, міськкоми і райкоми партії забезпечити подальший розвиток народної освіти та науки [7, с. 568]. Все це сприяло значному підвищенню кількості майбутніх спеціалістів Донбасу (див. табл. 1) [11, арк. 6; 12, арк. 8; 13, арк. 15, 94; 14, арк. 23, 24, 27; 6, с. 70; 8, арк. 29].

Отже, після значного збільшення контингенту студентів у 1955–1960 рр. у період з 1960–го р. по 1965–й р. відбувається поступове зростання загальної кількості майбутніх спеціалістів регіону. Цей період характеризується достатньо високими темпами розширення промисловості СРСР за рахунок постійного будівництва нових підприємств. Керівництво будівельними роботами та обслуговування нових промислових об'єктів потребувало систематичного збільшення спеціалістів з вищою освітою.

Підвищенню кількості студентів сприяла також постанова Ради міністрів СРСР від 21 травня 1961 р., згідно з якою вища освіта в СРСР стала надаватись безкоштовно. Правом на вступ до вишу могли скористатись усі громадяни СРСР, що мали закінчену середню освіту [15, с. 290, 291].

На початку 1960–х рр. у зв'язку з економічною кризою зменшується потреба у висококваліфікованих спеціалістах та скорочується фінансування вищої школи. 9 травня 1963 р. вийшла постанова ЦК компартії та

Ради міністрів СРСР, згідно з якою Міністерство вищої та середньої спеціальної освіти СРСР повинно було скоротити загальну кількість спеціалістів, що випускали вищі навчальні заклади [15, с. 332]. Однак, кризові явища, як бачимо з таблиці 1, практично не вплинули на динаміку збільшення загального контингенту студентів Донбасу. Падіння виробництва, в основному, спостерігалось в сільському господарстві та легкій промисловості, а регіон спеціалізувався на підготовці фахівців для пріоритетної важкої індустрії.

Починаючи з 1965 р. завдяки нововведенням О. М. Косигіна (надання деякої самостійності керівникам підприємств, запровадження часткової конкуренції, економічне стимулювання працівників) в народному господарстві СРСР з'являються елементи інтенсивного розвитку, це призводить до певного піднесення економіки країни. Восьма п'ятирічка (1966–1970 рр.) вважається найбільш вдалою впродовж всієї історії СРСР. Підвищені темпи економічного розвитку потребували аналогічного зростання кількості спеціалістів, а деяка інтенсифікація виробництва вимагала збільшення працівників саме з вищою освітою. Тому в період з другої половини 1960–х до початку 1970–х рр. простежуються рекордні темпи зростання контингенту студентів вишів Донбасу (див. таблицю 1).

Чехословацькі події 1968 р., що розгорнулись на тлі економічної реформи, продемонстрували членам ЦК КПРС пряму залежність падіння існуючого режиму від упродовження ринкових відносин. У зв'язку з цим резолюціями XXIV з'їзду КПРС (1971 р.) лише через політичні причин згортаються реформи О. М. Косигіна. Радянський Союз повертається до суто екстенсивного розвитку з моделлю господарювання, заснованою в добу сталінської модернізації 1930–х рр. У вказаних умовах необхідність у великій кількості працівників з вищою освітою відпадає, набори до навчальних закладів Донбасу знижуються.

Наприкінці 1970–х рр. розширення народного господарства в європейській частині СРСР досягло своєї межі, тому в період з 1975 р. по 1985 р., як бачимо з таблиці 1, відбувається поступове скорочення загальної кількості студентів регіону.

Зважаючи на те, що XX з'їзд КПРС та XIX з'їзд КПУ (1956 р.) поставив завдання першочергового розвитку саме важкої промисловості, різке збільшення контингенту студентів Донбасу другої половини 1950–х початку 1960–х рр. відбулося, в основному, за рахунок збільшення наборів на технічні спеціальності. Так, якщо в період з 1955 по 1960 рр. кількість студентів Луганського вечірнього філіалу Харківського політехнічного інституту збільшилась на 67,2%, то Луганського сільськогосподарського інституту (далі – ЛІСІ) лише на 18,9%, а Луганського державного педагогічного інституту імені Тараса Шевченка (далі – ЛДПІ) навіть зменшилась на 5,9% [16, арк. 1; 17, арк. 17; 18, арк. 12; 19, арк. 73; 20, арк. 22, 22 оберт; 21, арк. 3].

Динаміка зростання кількості студентів Донбасу в 1955–1985 рр.

Таблиця 1

Рік	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985
Донецчина	18125	31668	41045	69470	65800	66525	62391
Луганщина	5797	11672	23962	32697	39501	38487	34700
Всього	23922	43340	65007	102167	105301	105012	97091

У 1960 р. у Донецькому політехнічному інституті (далі – ДПІ) навчалось 7982 осіб, у той час, як в Донецькому державному педагогічному інституті (далі – ДДПІ) лише 2544 студентів [22, арк. 14; 23, арк. 14].

Крім того, скороченню кількості студентів педагогічних навчальних закладів сприяє зменшення з 1958 р. числа народжених в УРСР та, зокрема на Донбасі. Так, якщо в Донецькій області у 1958 р. на 1000 чоловік населення народилося 24,2, в Луганській – 25,6 то в 1960 р. 21,4 та 23,5 особи відповідно [10, с. 28].

В 1955–1960 рр. простежуються достатньо швидкі темпи зростання кількості майбутніх лікарів, однак це нівелювалось нечисленним контингентом медичних інститутів. Наприклад, у приведений період на 75% збільшилась кількість студентів Луганського медичного інституту (далі – ЛМІ), разом з тим в 1960 р. майбутні спеціалісти закладу склали лише 1618 осіб, що набагато менше навіть порівняно з ЛДПІ, в якому в цьому році навчалось 3329 студентів [13, арк. 15; 14, арк. 45].

Екстенсивний індустріальний розвиток сприяв розпорощенню основних промислових потужностей Донбасу по невеликим містам. Заснування великої кількості достатньо потужних підприємств у цих населених пунктах вимагало розширення інфраструктури міст та забезпечення їх обслуговуючим персоналом. У зв'язку з ситуацією, що склалася в період з 1955 по 1960 рр., кардинально (на 81,4%) зростає контингент студентів Донецького інституту радянської торгівлі (далі – ДІРТ). Кількість майбутніх спеціалістів, що здобували в цьому ВНЗ освіту, практично дорівнювала контингенту студентів найбільшого навчального закладу регіону ДПІ (біля 8 тисяч осіб) [24, арк. 3; 25, арк. 17].

У період 1960–1964 рр. численні резолюції, постанови, рішення пленумів та з'їздів КПРС (XXI 1959 р., XXII 1961 р.), КПУ (XX 1959 р., XXI 1960 р., XXII 1961 р.) зобов'язували виконавчі органи влади продовжувати сприяти першочерговому розвитку важкої промисловості в державі [7, с. 577, 605, 612, 614, 652, 703]. У цих умовах темпи збільшення кількості студентів технічних навчальних закладів залишаються найвищим в регіоні. Наприклад, чисельність майбутніх спеціалістів ДПІ зросла на 6160, а Луганського машинобудівного інституту (далі – ЛМБІ) на 2153 особи [22, арк. 14, 26, 107, 109, 117; 27, арк. 30, 39, 46; 17, арк. 17; 28, арк. 12; 29, арк. 60].

У зв'язку з кризою в економіці СРСР початку 1960–х рр. та продовженням зниження народжуваності (в 1965 р. на 1000 мешканців регіону народилося лише 14,6 чоловік) скорочується кількість майбутніх учителів регіону та суттєво знижуються темпи зростання контингенту студентів торгівельного інституту. Наприклад, кількість майбутніх спеціалістів ДДПІ зменшилась на 8,6%, а ЛДПІ на 1,9%. З 1960 р. по 1962 р. контингент студентів ДІРТ зріс на 81,4%, а з 1962 р. по 1964 р. лише на 2,4% [10, с. 28; 23, арк. 14; 30, арк. 19; 21, арк. 3; 31, арк. 34; 32, арк. 4; 33, арк. 61].

9 липня 1963 р. Рада міністрів СРСР постановила змінити принцип матеріального забезпечення студентів, завдяки чому різко зменшилась кількість стипендіатів, в основному сільськогосподарських вишів. У ректорати, в тому числі і ЛСІ, почала надходити велика кількість заяв з проханням відрахувати з навчального закладу у зв'язку з відсутністю коштів. Так, контингент студентів цього навчального закладу в період з 1960 р. по 1962 р. зріс на

47,7%, а з 1962 р. по 1965 р. лише на 4,5% [19, арк. 73; 34, арк. 118; 35, арк. 5].

Стрімкий розвиток економіки СРСР в період з 1965 р. по 1970 р. сприяв значному зростанню кількості студентів у всіх вишах Донбасу, незалежно від профілю спеціальності. Однак, у зв'язку з необхідністю виконання постанов ХХІІІ з'їзду КПРС та ХХІІІ з'їзду КПУ 1966 р. в розвитку народного господарства перевагу продовжували надавати важкій індустрії. Вважалося, що це основа технічного переозброєння промисловості, сільського господарства та піднесення обороноздатності країни [7, с. 803]. Так, якщо кількість студентів ДПІ зросла на 8499, то ДІРТ – на 3659 чоловік; ЛМБІ – на 4138, то ЛДПІ – на 2185, а ЛСІ взагалі лише на 431 особу [27, арк. 30, 39, 46; 36, арк. 17, 21, 29; 33, арк. 61; 37, арк. 1 оберст; 29, арк. 60; 38, арк. 1; 31, арк. 34; 39, арк. 3; 35, арк. 5; 40, арк. 14].

Після повернення до суто екстенсивних методів розвитку народного господарства на початку 1970–х рр. відбувається скорочення наборів до технічних навчальних закладів. У той самий час економіка країни переорієнтовується на продаж корисних копалин за кордон. У даних умовах з'являється значний залишок коштів після фінансування ВПК, який починають витрачати на підтвердження тези про досягнення соціалістичного ладу в країні. В 1970–х рр. простежується підвищення грошових вливань у легку, харчову промисловість та житлове будівництво. В ситуації, що склалася, пленум ЦК КПУ в 1973 р. ухвалив рішення – звернути увагу на підготовку кадрів для галузей промисловості, що виробляють товари народного споживання, а також для транспортних організацій, сільського господарства, будівництва, сфери побутового обслуговування [7, с. 939].

У період з 1970 р. по 1975 р. скорочується кількість студентів технічних ВНЗ Донбасу, наприклад ДПІ на 23%, Жданівського металургійного інституту на 1,4%, Краматорського індустріального інституту на 5,5%. У той самий час на 37% збільшується контингент майбутніх спеціалістів ЛМБІ, що спеціалізувався на випуску інженерів для транспортної галузі, на 12,4% Макіївського інженерно-будівельного інституту, на 6,2% ДІРТ, на 25,6% ЛСІ, на 13% ЛМІ і на 5,5% Донецького державного медичного інституту імені Горького [36, арк. 17, 21, 29; 38, арк. 1; 41, арк. 29, 32, 35; 37, арк. 1 оберст; 42, арк. 4 оберст; 40, арк. 14; 43, арк. 7а; 44, арк. 4 оберст].

У 1972 р. ЦК КПРС та Рада міністрів СРСР приймають постанову «Про завершення переходу до загальної середньої освіти молоді та подальшого розвитку загальноосвітньої школи», у зв'язку з якою в УРСР інтенсифікується підготовка вчителів. Крім того, з 1972 р. почався позаконкурсний прийом у педінститути молоді з віддалених сільських районів з подальшим поверненням її на роботу в цю місцевість [5, с. 175]. Так, з 1970 р. по 1975 р. кількість студентів Слов'янського педагогічного інституту зросла на 21,5%. У цей період дещо (на 2,5%) скорочується контингент майбутніх учителів у ЛДПІ, однак надалі з 1975 по 1985 р. простежується збільшення наборів до цього ВНЗ (з 1975 р. по 1980 р. на 11,4%, з 1980 р. по 1985 р. на 4,2%) навіть на фоні загального поступового скорочення студентської молоді Донбасу в першій половині 1980–х рр. (див. таблицю 1) [39, арк. 3; 48, арк. 84; 49, арк. 3, 3 оберст; 50, арк. 12].

У період з 1975 по 1980 р. країни Заходу виходять з нафтової кризи, падають обсяги продажу корисних

копалин за кордон, що призводить до суттєвого скорочення залишку коштів після фінансування ВПК. У даних умовах ЦК КПРС згортає політику стимулювання легкої та харчової промисловості та знов надає перевагу важкій індустрії. XXV з'їзд КПРС (1976 р.) поставив завдання вдосконалити структуру промисловості через підвищення в загальному обсязі виробництва продукції галузей, що насамперед визначали технічний прогрес, – машинобудівної, хімічної та нафтової промисловості, електроенергетики [51, с. 27]. Так, з 1975 по 1980 р. практично сталим залишається контингент майбутніх спеціалістів Донбасу (див. таблицю 1), однак зменшується кількість студентів ДДУ на 6,3%, ДПРТ на 6,5%, ЛСІ на 23%. ЛМІ на 3,1% [52, арк. 22; 46, арк. 5; 47, арк. 2, 5; 53, арк. 1, 3, 5; 42, арк. 4 оберст; 54, арк. 1 оберст; 43, арк. 7а; 55, арк. 11; 56, арк. 1 оберст].

До початку 1980-х рр. СРСР досягає межі в можливостях розширення пріоритетної важкої промисловості, особливо в європейській частині держави. ЦК КПРС вирішує йти шляхом збалансування галузей народного господарства та створення нових економічних регіонів. XXVI з'їзд КПРС ставить завдання здійснити динамічний та збалансований розвиток економіки держави за рахунок пропорційного зростання всіх галузей народного господарства. Члени політбюро визначають як основну задачу розробку та впровадження продовольчої програми, розвиток виробництва товарів народного споживання і послуг. Крім того, на з'їзді планувалось створення крупних територіально-виробничих комплексів [57, с. 44, 45].

Рішення XXVI з'їзду КПРС призвели до скорочення фінансування підприємств Донбасу, оскільки фінансові потоки спрямовувались у нові промислові регіони Радянського Союзу. В умовах, що склалися, поступово скорочується контингент студентів технічних навчальних закладів Донбасу, наприклад ЛМБІ на 13,4%, на цьому фоні хоч і несуттєво, однак зростає кількість студентів ДПРТ та ЛМІ (на 0,3% і 2,3% відповідно) [58, арк. 58, 61, 64; 59, арк. 34; 54, арк. 1 оберст; 60, арк. 1 оберст; 56, арк. 1 оберст; 61, арк. 38].

У 1982 р. ЦК КПРС приймає продовольчу програму, за умовами якої розвиток сільського господарства займає першочергове місце, в галузь вкладають великий об'єм коштів [57, с. 320, 322, 323]. УРСР в 1980-х рр. залишається основним виробником продуктів харчування в Радянському Союзі, тому фінансові потоки спрямовують саме в Україну. Зміна орієнтирів в розвитку народного господарства сприяє збільшенню на 34,3% контингенту студентів єдиного на Донбасі сільськогосподарського інституту (ЛСІ) [55, арк. 11; 62, арк. 1, 2].

Таким чином, чітко простежується залежність підготовки фахівців від політичних та економічних процесів у СРСР. З другої половини 1950-х рр. зовнішня загроза штовхає представників ЦК КПРС стимулювати розвиток вищої освіти, що виявилось у зростанні кількості студентів. Середина 1950-х – початок 1970-х рр. характеризується відновленням та модернізацією виробництва, реформами О. М. Косигіна спрямованих на часткову інтенсифікацію. Відповідними було і високі темпи зростання контингенту студентів. На початку 1970-х рр. радянська економіка переорієнтовується на продаж природного газу та нафти, використання їх у власному виробництві. Це період заснування

нових промислових комплексів у районах видобутку природних копалин. Зазначені чинники призводять до поступового скорочення наборів до вишів Донеччини та Луганщини. Отже, Донбас носив стратегічне значення доки важна промисловість СРСР орієнтувалась на використання кам'яного вугілля, з початку 1970-х рр. почав перетворюватись на другорядний регіон країни. У подальшому цікавим є дослідити вплив цього процесу на формування політичної культури населення Донбасу.

Список використаних джерел

1. Рубина Л. Я. Советское студенчество. Социологический очерк / Л. Я. Рубина. – М.: «Мысль», 1981. – 207 с.
2. Бовкун В. В. Образ жизни советской молодежи: тенденции, проблемы, перспективы / Бовкун Вячеслав Васильевич. – М.: Высшая школа, 1988. – 144 с.
3. Сергійчук О. М. Вища школа України в умовах лібералізації суспільного життя в 1953–1964 рр.: Дис. ... канд. истор. наук. 07.00.01. – Переяслав-Хмельницький, 2002. – 229 с.
4. Вища школа Української РСР (1917–1967 рр.). / Відповідальний редактор В. І. Пітов. – Ч.2. – К.: Видавництво Київського університету, 1968. – 396 с.
5. Развитие социально-классовой структуры населения Украинской ССР в 60–80-е годы / Ответственный редактор А. В. Лихолат. – К.: «Наукова думка», 1988. – 285 с.
6. Стяжкина Е. В. Культурные процессы в Донбассе в 1960 – нач. 90-х гг.: Дис. ... канд. истор. наук. 07.00.01. – Донецк, 1996. – 207 л.
7. Комуністична партія України в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК / Редакційна колегія: В. І. Юрчук, Ю. Н. Сльченко, Г. К. Крючков, В. М. Мазур, П. К. Мусяченко, Ф. М. Рудич. – В 2-х т. – Т.2. (1941–1976). – К.: Політвидав України, 1977. – 1022 с.
8. Центральний державний архів громадських об'єднань. – Ф.Р.1. – Оп.31, Ч.І. – Спр.689.
9. Центральний державний архів вищих органів влади й управління України – Ф.Р.2605. – Оп.8. – Спр.3495.
10. Народне господарство Української РСР в 1966 році (статистичний щорічник) / Відповідальний за випуск П. С. Булгаков. – К.: «статистика», 1967. – 639 с.
11. Державний архів Донецької області (далі – ДАДО). – Ф.Р.4249. – Оп.1 доп. – Спр.422.
12. Там само. – Спр.719.
13. Державний архів Луганської області (далі – ДАЛО). – Ф.Р.2519. – Оп.10. – Спр.219.
14. Там само. – Спр.330.
15. О коммунистическом воспитании и укреплении связи школы с жизнью. Сборник документов / Сост. М. М. Дейнеко. – М.: «Просвещение», 1964. – 480 с.
16. ДАЛО. – Ф.Р.759. – Оп.2. – Спр.47.
17. Там само. – Ф.Р.759. – Оп.2. – Спр.70.
18. Там само. – Ф.Р.842. – Оп.1. – Спр.202.
19. Там само. – Ф.Р.842. – Оп.1. – Спр.239.
20. Там само. – Ф.Р.416. – Оп.2. – Спр.161.
21. Там само. – Ф.Р.416. – Оп.2. – Спр.260.
22. ДАДО. – Ф.Р.1087. – Оп.2. – Спр.862.
23. Там само. – Ф.Р.3765. – Оп.1. – Спр.390.
24. Там само. – Ф.Р.3001. – Оп.1. – Спр.665.
25. Там само. – Ф.Р.3001. – Оп.2. – Спр.53.
26. Там само. – Ф.Р.1087. – Оп.2. – Спр.944.
27. Там само. – Ф.Р.1087. – Оп.2. – Спр.1041.
28. ДАЛО. – Ф.Р.759. – Оп.2. – Спр.92.
29. Там само. – Ф.Р.759. – Оп.2. – Спр.123.
30. ДАДО. – Ф.Р.3765. – Оп.1. – Спр.440.
31. ДАЛО. – Ф.Р.416. – Оп.2. – Спр.464.
32. ДАДО. – Ф.Р.3001. – Оп.2. – Спр.170.
33. Там само. – Ф.Р.3001. – Оп.2. – Спр.290.
34. ДАЛО. – Ф.Р.842. – Оп.1. – Спр.254.
35. Там само. – Ф.Р.842. – Оп.1. – Спр.281.
36. ДАДО. – Ф.Р.1087. – Оп.2. – Спр.1306.
37. Там само. – Ф.Р.3001. – Оп.2. – Спр.540.
38. ДАЛО. – Ф.Р.759. – Оп.2. – Спр.328.
39. Там само. – Ф.Р.416. – Оп.2. – Спр.769.
40. Там само. – Ф.Р.842. – Оп.1. – Спр.352.

41. Там само. – Ф.Р.759. – Оп.2. – Спр.1024.
42. ДАЛО. – Ф.Р.3001. – Оп.2. – Спр.916.
43. ДАЛО. – Ф.Р.842. – Оп.2. – Спр.15.
44. Там само. – Ф.Р.2661. – Оп.2. – Спр.113.
45. ДАЛО. – Ф.Р.6146. – Оп.1. – Спр.520.
46. Там само. – Ф.Р.6146. – Оп.1. – Спр.2972.
47. Там само. – Ф.Р.6146. – Оп.1. – Спр.2973.
48. ДАЛО. – Ф.Р.416. – Оп.2. – Спр.1155.
49. Там само. – Ф.Р.416. – Оп.2. – Спр.1556.
50. Там само. – Ф.Р.416. – Оп.2. – Спр.1995.
51. Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях съездов, конференций, пленумов ЦК (1898–1986). – Т.13. – М.: Издательство политической литературы, 1986. – 510 с.
52. ДАЛО. – Ф.Р.1087. – Оп.2. – Спр.2922.
53. Там само. – Ф.Р.6146. – Оп.1. – Спр.4920.
54. Там само. – Ф.Р.3001. – Оп.2. – Спр.1319.
55. ДАЛО. – Ф.Р.842. – Оп.2. – Спр.211.
56. Там само. – Ф.Р.2661. – Оп.2. – Спр.332.
57. Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях съездов, конференций, пленумов ЦК (1898–1986). – Т.14. – М.: Издательство политической литературы, 1987. – 640 с.
58. ДАЛО. – Ф.Р.759. – Оп.2. – Спр.1916.
59. Там само. – Ф.Р.759. – Оп.2. – Спр.3090.
60. ДАЛО. – Ф.Р.3001. – Оп.2. – Спр.1586.
61. ДАЛО. – Ф.Р.2661. – Оп.2. – Спр.435.
62. Там само. – Ф.Р.842. – Оп.2. – Спр.490.

References

1. Rubina L. Y. Sovetskoe studenchestvo. Sotsiologicheskii ocherk / L. Ya. Rubina. – М.: «Mysl», 1981. – 207 с.
2. Bovkun V. V. Obraz zhizni sovetskoy molodezhi: tendentsii, problemy, perspektivy / Bovkun Vyacheslav Vasilevich. – М.: Vysshaya shkola, 1988. – 144 с.
3. Serhiychuk O. M. Vyscha shkola Ukrainy v umovakh liberalizatsiyi suspil'noho zhyttya v 1953–1964 rr.: Dys. ... kand. istor. nauk. 07.00.01. – Pereyaslav–Khmel'nyts'kyy, 2002. – 229 с.
4. Vyscha shkola Ukrainy RSR (1917–1967 rr.) / Vidpovidal'nyy redaktor V. I. Pitov. – Ch.2. – К.: Vydavnytstvo Kyivskoho universytetu, 1968. – 396 с.
5. Razvitie sotsialno-klassovoy strukturyi naseleniya Ukrainy SSR v 60–80-e gody / Otvetsvennyy redaktor A. V. Liholat. – К.: «Naukova dumka», 1988. – 285 с.
6. Styazhkina E. V. Kulturnye protsessy v Donbasse v 1960 – nach. 90-h gg.: Diss. ... kand. istor. nauk. 07.00.01. – Donetsk, 1996. – 207 l.
7. Komunistichna partiya Ukrainy v rezolyutsiyakh i rishennyakh z'yizdiv, konferentsiy i plenumiv TsK / Redaktsiyna kolchiya: V. I. Yurchuk, Yu. N. Yel'chenko, H. K. Kryuchkov, V. M. Mazur, P. K. Musiyenko, F. M. Rudych. – V.2–kh t. – Т.2. (1941–1976). – К.: Politvydav Ukrainy, 1977. – 1022 с.
8. Tsentral'nyy derzhavnyy arkhiv hromads'kykh ob'yednan'. – F.R.1. – Op.31, Ch.1. – Спр.689.
9. Tsentral'nyy derzhavnyy arkhiv vyshchychk orhaniv vlady y upravlinnya Ukrainy – F.R.2605. – Op.8. – Спр.3495.
10. Narodne hospodarstvo Ukrainy RSR v 1966 rotsi (statystychnyy shchorichnyk) / Vidpovidal'nyy za vypusk P. S. Bulhakov. – К.: «statystyka», 1967. – 639 с.
11. Derzhavnyy arkhiv Donets'koyi oblasti (dali – DADO). – F.R.4249. – Op.1 dop. – Спр.422.
12. Там само. – Спр.719.
13. Derzhavnyy arkhiv Luhans'koyi oblasti (dali – DALO). – F.R.2519. – Op.10. – Спр.219.
14. Там само. – Спр.330.
15. O kommunisticheskom vospitanii i ukrepleni svyazi shkoloyi s zhiznyu. Sbornik dokumentov / Sost. M. M. Deyneko. – М.: «Prosvetshenie», 1964. – 480 с.
16. DALO. – F.R.759. – Оп.2. – Спр.47.
17. Там само. – F.R.759. – Оп.2. – Спр.70.
18. Там само. – F.R.842. – Оп.1. – Спр.202.
19. Там само. – F.R.842. – Оп.1. – Спр.239.
20. Там само. – F.R.416. – Оп.2. – Спр.161.
21. Там само. – F.R.416. – Оп.2. – Спр.260.
22. DADO. – F.R.1087. – Оп.2. – Спр.862.
23. Там само. – F.R.3765. – Оп.1. – Спр.390.
24. Там само. – F.R.3001. – Оп.1. – Спр.665.
25. Там само. – F.R.3001. – Оп.2. – Спр.53.
26. Там само. – F.R.1087. – Оп.2. – Спр.944.
27. Там само. – F.R.1087. – Оп.2. – Спр.1041.

28. DALO. – F.R.759. – Оп.2. – Спр.92.
29. Там само. – F.R.759. – Оп.2. – Спр.123.
30. DADO. – F.R.3765. – Оп.1. – Спр.440.
31. DALO. – F.R.416. – Оп.2. – Спр.464.
32. DADO. – F.R.3001. – Оп.2. – Спр.170.
33. Там само. – F.R.3001. – Оп.2. – Спр.290.
34. DALO. – F.R.842. – Оп.1. – Спр.254.
35. Там само. – F.R.842. – Оп.1. – Спр.281.
36. DADO. – F.R.1087. – Оп.2. – Спр.1306.
37. Там само. – F.R.3001. – Оп.2. – Спр.540.
38. DALO. – F.R.759. – Оп.2. – Спр.328.
39. Там само. – F.R.416. – Оп.2. – Спр.769.
40. Там само. – F.R.842. – Оп.1. – Спр.352.
41. Там само. – F.R.759. – Оп.2. – Спр.1024.
42. DADO. – F.R.3001. – Оп.2. – Спр.916.
43. DALO. – F.R.842. – Оп.2. – Спр.15.
44. Там само. – F.R.2661. – Оп.2. – Спр.113.
45. DADO. – F.R.6146. – Оп.1. – Спр.520.
46. Там само. – F.R.6146. – Оп.1. – Спр.2972.
47. Там само. – F.R.6146. – Оп.1. – Спр.2973.
48. DALO. – F.R.416. – Оп.2. – Спр.1155.
49. Там само. – F.R.416. – Оп.2. – Спр.1556.
50. Там само. – F.R.416. – Оп.2. – Спр.1995.
51. Kommunisticheskaya partiya Sovetskogo Soyuzu v rezolyutsiyah s'ezdov, konferentsiy, plenumov TsK (1898–1986). – Т.13. – М.: Izdatelstvo politicheskoy literatury, 1986. – 510 с.
52. DADO. – F.R.1087. – Оп.2. – Спр.2922.
53. Там само. – F.R.6146. – Оп.1. – Спр.4920.
54. Там само. – F.R.3001. – Оп.2. – Спр.1319.
55. DALO. – F.R.842. – Оп.2. – Спр.211.
56. Там само. – F.R.2661. – Оп.2. – Спр.332.
57. Kommunisticheskaya partiya Sovetskogo Soyuzu v rezolyutsiyah s'ezdov, konferentsiy, plenumov TsK (1898–1986). – Т.14. – М.: Izdatelstvo politicheskoy literatury, 1987. – 640 с.
58. DALO. – F.R.759. – Оп.2. – Спр.1916.
59. Там само. – F.R.759. – Оп.2. – Спр.3090.
60. DADO. – F.R.3001. – Оп.2. – Спр.1586.
61. DALO. – F.R.2661. – Оп.2. – Спр.435.
62. Там само. – F.R.842. – Оп.2. – Спр.490.

Bader A. V., the Candidate of Historical Science, Docent of the Politology and Science of Law Department GI «Luhansk Taras Shevchenko National University» (Ukraine, Luhansk), bader@meta.ua

The impact of the political process in the quantitative composition of Donbass student youth (mid-1950s – mid 1980s)

Foreign and internal political processes in the USSR, which affects the number of students in high educational institutions of Donbass, is studied. It was established that priority was given to technical education, and sets completely dependent on the political and economic situation in the country. It was revealed that since the mid-1950s to the beginning of the 1970s the growth rate of the number of student youth of Donbass were high, and in the period from 1970 to the first half of the 1980s number of students in higher education institutions in the region is gradually reduced. It is proved that the reduction in the number of students from the 1970s due to the loss of Donbass strategic importance in the economic system of the Soviet Union.

Keywords: the political process in the USSR, quantitative changes in the number of students, high educational institutions of Donbass.

Бадер А. В., кандидат исторических наук, доцент кафедры политологии и правоведения, ГУ «Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко» (Украина, Луганск), bader@meta.ua

Влияние политического процесса на количественный состав студенческой молодежи Донбасса (середина 1950-х – середина 1980-х гг.)

Исследовано внешнеполитический и внутриполитический процесс в СССР, который влиял на количество студентов в высших учебных заведениях Донбасса. Установлено, что приоритет предоставлялся техническому образованию, и наборы полностью зависели от политической и экономической ситуации в стране. Выявлено, что с середины 1950-х до начала 1970-х гг. темпы роста количества студенческой молодежи Донбасса были высокими, а в период с 1970-х до первой половины 1980-х гг. контингент студентов в ВУЗах региона постепенно сокращается. Доказано, что сокращение численности студенчества с 1970-х гг. связано с утратой Донбассом стратегического значения в экономической системе Советского Союза.

Ключевые слова: политический процесс в СССР, количественные изменения в контингенте студентов, высшие учебные заведения Донбасса.

***